

„Egy testvér a magyar és a lengyel”

A magyar–lengyel, a lengyel–magyar barátság páratlan fenoménja a világtörténelemnek. Egyidős a magyar államisággal. Róla szólva, felvillanhat előttünk Szent László alakja, aki hite és lovagi vitézsége révén évszázadokon át példaképe volt a térség uralkodóinak, IV. Béla lánya, Kinga, akit már életében Polonia Minor védőszentjének tartottak, a minden vagyonával az oktatást támogató, egyetem-újító Hedvig királynő, - mindkettejüket II. János Pál pápa avatott szentté. Báthory István, aki magyar emberként az utolsó királyunk volt: lengyel trónon. És közismert tábornokokon, Bemen, Dembińskin, Wysockin kívül több mint négyezer lengyel honvéd, légionista, hírszerző masírozhat el előttünk. A magyar–lengyel kapcsolatok soha oly erősek nem voltak, mint a késő-középkorban, és soha olyan nemzetformálóan szolidárisak sem, mint az 1831-es lengyel szabadságharc leverését követő évtizedekben. Tanúság rá a Szózatnak a lengyelségről szóló négy sora is:

S a sírt, hol nemzet súlyed el, / Népek veszik körül,
S az ember millióinak / Szemében gyászköny ül.

Legújabbkori teremtő erejéről mindnyájan tanúságot tehetünk, akiknek megadatott betölteni hatvanadik, hetvenedik, nyolcvanadik életévüket. E barátság kiemelkedő fejezete az 1956-os forradalom időszaka. A lengyelek tudatában 1956 ősze szorosán kötődik ahhoz a szolidaritáshoz, amelyet a magyarok a II. világháború idején irántuk tanúsítottak. Tavaly ünnepeltük a lengyel menekültek befogadásának hetvenedik évfordulóját. Idén állítottunk emlékművet a menekültügy magyar és lengyel hőseinek: idősebb Antall Józsefnek és Henryk Sławiknak. A Teleki-kormány 1939. szeptember 18-án, azt követően, hogy a Vörös Hadsereg hátba támadta a hitleri német birodalom által megrohant Lengyelországot, hivatalosan is megnyitotta a menekülő lengyelek előtt a magyar határt. A fél évvel azelőtt helyreállt közös határnak köszönhetően harmincötezer lengyel katona jutott ki az ekkor még semleges Magyarországon keresztül Franciaországba, ahol a Władysław Sikorski tábornok vezetésével megalakult emigráns kormány újjászervezte a lengyel hadsereget. A lengyel repülősök mintegy ezer fős csapata is Magyarországon át jutott Franciaországba, onnan pedig Angliába, ahol 1940 augusztus végén a Romániából távozni tudó lengyel pilótákkal együtt bevetésre kerültek. Az angliai légitámaszpontban lelőtt német gépek húsz százaléka a lengyel harci pilóták tevékenységének eredménye volt. Az, hogy a lengyelek a II. világháború összes frontján harcolni tudtak, nem kis részben a Teleki kormány jóindulatának, baráti gesztusának köszönhető. Nem véletlen, hogy a menekült táborok többsége Magyarország déli részén szerveződött meg.

A háború alatt a magyar politikai döntéshozók a lengyel kulturális élet és az oktatás megszervezésére is lehetőséget biztosítottak. Volt idő, amikor egyszerre 27 lengyel általános iskola működött Magyarországon. Öt éven át Balatonboglár volt Lengyelország egyetlen legálisan működő középiskolájának székhelye. Az iskola falai között 1940 és 1944 között háromszáz lengyel tett érettségi vizsgát.

A háború idején a XX. század jelentős lengyel költőnője, Kazimiera Iłakówiczówna Kolozsváron élt. Baráti kapcsolatok fűzték Szabédi Lászlóhoz, Tamási Áronhoz, Jékely Zoltánhoz. A XX. század legnagyobb lengyel esszéistája, Stanislaw Vincenz Verőcmaroson vészelt át a háború éveit, s 1946-ban innen vonult emigrációba. Jó barátja volt Áprily Lajos, aki tőle tanult oroszul és lengyelül. Az idős korában magyarul kitűnően megtanult Vincenz Magyarországról írott elmélkedéseinek megállapításai ma is helytállóak.

Andrzej Munk 1957-ben készült (1958-ban bemutatott) *Eroica* című filmjében állított emléket annak, hogy a varsói felkelés idején, 1944 augusztusában és szeptemberében a lengyel fővárost a Kampinosi erdőség felől lezáró magyar hadosztály miként működött együtt a felkelőkkel arra is hajlandónak mutatkozva, hogy átálljon a Honi Hadsereghez, amennyiben az garantálni tudja, hogy a szovjetek szövetségesnek fogják tekinteni. Ezt a feltételt – a maga bizonytalan helyzetében – a Honi Hadsereg főparancsnoksága nem tudta szavatolni, s a

magyarok együttműködéséről tudomást szerzett gyanakvó németek a hadosztályt szeptember közepén hazaküldték a Románia átállásával hadi szempontból súlyos helyzetbe került Magyarországra.

Birtokomban van egy stencilezett magyar–lengyel társalgási szótár, amelyet a háború alatt adott ki a Honi Hadsereg a magyarokkal való szóértés céljából. Ebben olyan kifejezések olvashatók, mint „adok egy üveg vodkát, kérek cserébe egy géppisztolytárat...” „Egy oldal szalonáért kötszert, gyógyszert kérek...”, „A járőrök ekkor és ekkor járja be a kijelölt útvonalat, békén hagyjuk...” Tudjuk, ritkán került sor arra, hogy a lengyel Honi Hadsereg egységei és a magyar katonaság között fegyveres összetűzésre került volna sor. Példák sorát hozhatnánk fel az együttműködésre.

1944 őszétől 1956 őszéig tizenkét év telt el. A lengyelekben mélyen élt annak emléke, hogy a magyarok – a maguk lehetősége szerint – az első pillanattól kiálltak mellettük. És kiálltak 1956 októberében is. Október 23., a forradalom kitörésének előzménye és körülménye a legfőbb bizonyítéka ennek. Hiszen a tüntetők nem véletlenül Bem szobrához, lengyel zászlók és transzparenszek alatt vonultak fel.

Példátlan volt a lengyel társadalom segítőkészsége: az első vörös kereszt repülő – kötszerrel, gyógyszerrel, élelmiszerrel – október 25-én Lengyelországból érkezett Budapestre. Katonai gép volt, s a lengyel hadsereg készleteiből töltötték fel. Ezt követően november 3-ig még tizenöt lengyel gép landolt a magyar főváros közelében. Nem csak gyógyszert és ételmet hoztak, hanem újságírókat is, akik a forradalom szellemében tájékoztatták a lengyel közvéleményt mindarról, ami Magyarországon történt. A lengyel rádió riportere, Marian Bielecki például a november 4-i budapesti harcokról szinte helyszíni közvetítést adott. A lengyelek úgy élték meg 1956 őszének budapesti küzdelmét, mintha a varsói felkelés hősi és reménytelen harca folytatódna. Hihetetlen barátság, rokonszenv és szeretet áradt a magyarok felé.

A magyar társadalom által megvetett Kádár pontosan tisztába volt azzal, hogy a lengyel nép és vezetőinek egy része miként viszonyul a magyar forradalomhoz. Csak képviselőin, a Magyarországon tartózkodó lengyel újságírókon tudott bosszút állni; november 11-én kiutasította őket az országból. A magyar–lengyel barátsággal azonban nem tudott leszámolni. Az mind tudatformálóbb erővel hatott az 1960-as és 1970-es években Lengyelországot járó fiatalok tízezreire, akik döbbenet tapasztalhatták, hogy a lengyelek mennyire elevenen, tisztán őrzik a magyar 1956 emlékét. Példa lehet erre a következő történet. 1958. július 18-án a Katowicie közelében fekvő Chorzówban a Budapesti Honvéd és a helyi sziléziai csapat, az élvonalbeli Ruch Chorzów barátságos mérkőzést játszott egymással. Két nappal azelőtt történt Nagy Imre és négy társa kivégzése. A chorzówi meccsen 15.000 ember vett részt és a közönség a magyar mártírokra emlékezve kikényszerítette az egy perces néma vigyázzállást. A nagyvilágban ekkor, ilyen tömegben Nagy Imréék mellett – két nappal meggyilkoltatásuk után – csak a lengyelek álltak ki tüntetően...

Az elmúlt negyedszázadban a magyar és a lengyel sajtóban egyaránt tartalmukban összecsengő cikkek jelentek meg arról, hogy ez a barátság avitt, múltba-révedően szentimentális, voltaképpen már nem is létezik. Pedig tudjuk, hogy honpolgári szinten mennyire éppen ezekben az évtizedekben töltődött fel az együttműködés megannyi formája révén új tartalmakkal. És ez örömmel, bizakodással tölthet el. A magyar–lengyel barátság a magyar önazonosságtudat része: olyan érték, amelyet nekünk kötelességünk megőrizni, ápolni és építeni. Békés időkben ez mintha nehezebb feladat volna, mint a történelem által diktált drámai helyzetekben.

Dr. Kovács István